

М. В. Макарыч

ЛЕКСИКАГРАФІЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ СТВАРЭННЯ ТЭРМІНАЛАГІЧНАГА АНГЛІЙСКА-БЕЛАРУСКА-РУСКАГА СЛОЎНІКА

Адной з задач сучаснай прыкладной лінгвістыкі з’яўляецца паглыбленае вывучэнне разнастайных прафесійных лексіконаў. Дадзеная галіна патрабуе вырашэння мноства тэрэтычных задач, якія ўзнікаюць у сувязі з развіццём новых сфер чалавечай дзейнасці. Хуткае развіццё сучасных прамысловых тэхналогій на мяжы XX–XI стагоддзяў спрыяла павелічэнню аб’ёмаў навукова-тэхнічнай інфармацыі, пададзенай у шматлікіх перыядычных прыкладных выданнях, Інтэрнэце. Ад спосабаў яе атрымання, сістэматызацыі і апэратыўнага аналізу сёння залежыць поспех дзейнасці ў навуцы, тэхніцы, адукацыі, у галіне матэрыяльнай вытворчасці, сацыяльна-эканамічнай і палітычнай сферах.

Падчас развіцця навукі і тэхнікі ва ўсе часы ўзнікала вялікая колькасць новых тэрмінаў. Таму тэрміналогія – гэта тая частка агульнай лексікі, якая найхутчэй змяняецца і павялічваецца ў памерах, што патрабуе безупыннай працы па яе вывучэнню і сістэматызацыі.

Беларускія навукоўцы на сучасным этапе засвойваюць найноўшыя тэхніка-тэхналагічныя напрамкі не толькі ў галіне матэрыяльнай вытворчасці, але і ў сферы стварэння інтэлектуальнага прадукту. Аднак патэнты і тэхналагічныя карты большасці інавацыйных распрацовак, створаных ў Западнай Еўропе і Амерыцы, прадстаўлены на англійскай мове. Такім чынам, існуе тэрэтычная і практычная неабходнасць даследавання сучаснай тэрміналагічнай англійскай лексікі, вызначэння асаблівасцяў яе фарміравання, структуры і спосабаў перакладу на беларускую мову.

Мэта нашага даследавання – выяўленне асаблівасцей фарміравання лексічнага складу падмоўнай сістэмы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі і вызначэнне асноўных спосабаў перакладу англійскіх тэрмінаў на беларускую і рускую мовы. Вырашаліся наступныя пытанні:

- адбор і сістэматызацыя англійскай тэрміналагічнай лексікі, якая існуе ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі;
- усталяванне пры дапамозе тэрміналагічных друкаваных і электронных слоўнікаў адпаведных выбраным тэрмінам эквівалентаў перакладу на беларускую і рускую мовы;
- распрацаванне структуры артыкула слоўніка;
- правядзенне словаўтваральнага і функцыянальна-семантычнага аналізу англійскай і беларускай лексікі падмовы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

Асноўны лексікаграфічны прынцып, які патрэбна ўлічваць падчас стварэння дзвюх- альбо шматмоўных слоўнікаў – усталяванне эквівалентных адносін паміж элементамі розных моў. Іншымі словамі, перакладны слоўнік павінен апісваць лексічныя адзінкі адной мовы пры дапамозе іншай.

Тым не менш слоўнік любога тыпу павінен цалкам адлюстроўваць лексічныя сістэмы моў, якія даследуюцца, і рабіць гэта пры дапамозе рознабаковага аналізу на ўсіх узроўнях мовы. З гэтай нагоды кожны лексікограф імкнецца адметна сістэматызаваць матэрыял слоўніка, ствараючы ў адпаведнасці з вызначанымі задачамі цэлую сістэму абранай мовы пры дапамозе азначанай лексікі. Такім чынам, складанне слоўніка павінна адбывацца ў адпаведнасці з лексікаграфічнай тэорыяй і практыкай на падставе шэрагу прынцыпаў.

Вельмі значным для кантрастыўнага даследавання моў, якія параўноўваюцца, з'яўляецца прынцып сістэмнасці, бо ён прадугледжвае іерархічнае ўпарадкаванне выбару параметраў сапастаўлення, якія, у сваю чаргу, дыктуюцца іерархічным характарам семантычнай структуры асноўных адзінак параўнання: семем, лексем і лексіка-семантычных груп. Дзякуючы дадзенаму прынцыпу магчыма адцягнуць увагу ад нязначнай розніцы паміж формай і семантыкай супастаўляльных слоў, але і, наадварот, на фоне эквівалентнасці, якая ніколі не можа быць поўнай, можна знайсці асаблівыя адметнасці для перакладу. Глыбіннай асновай эквівалентнасці патрэбна лічыць усталяванне падабенстваў і адрозненняў моўных сістэм.

Зыходзячы з існуючых у логіцы і філасофіі магчымых варыянтаў эквівалентных адносін – поўнай, частковай і нулявой, з лінгвістычнага пункту гледжання вылучаюцца тры тыпу эквівалентнасці моўных адзінак у супастаўляльных мовах – поўная, частковая і памылковая (ложная) эквівалентнасць (безэквівалентнасць).

Дадзеныя тыпы эквівалентнасці і выпадкі ўплыву нацыянальна-культурнай спецыфіцы моўных адзінак на асаблівасці перакладу яскрава адлюстраваны ў такім лінгвакультурным феномене, як лексічныя паралелі. Гэта адбываецца, калі лексемы дзвюх альбо больш моў, якія параўноўваюцца, супадаюць у плане выяўлення, але могуць не заўсёды супадаць у плане зместу. Аднак дадзеная асаблівасць практычна не назіраецца ў складзе лексікі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, бо амаль усе значныя распрацоўкі праграмаў і апаратнага забеспячэння, зробленыя ў другой палове XX стагоддзя, належаць англамоўным стваральнікам, тэрміналогія была амаль цалкам запазычана беларускай і рускай мовамі. Такім чынам, мы маем справу з выпадкам поўнай эквівалентнасці, калі лексемы некалькіх моў выяўляюць наяўнасць знешніх формаў і цалкам супадаюць семантычна. Напрыклад, англ. *interface* = бел. *інтэрфейс* = рус. *интерфейс*.

У галіне перакладнай лексікаграфіі вылучаюцца два тыпы перакладных слоўнікаў: манафункцыянальныя, калі слоўнік ствараецца для апісвання адной мовы пры дапамозе іншых, і бі, тры, поліфункцыянальныя, калі аб'ектам даследавання з'яўляюцца моўныя адзінкі некалькіх моў. Выбар адпаведнага функцыянальнага тыпу слоўніка падчас яго стварэння павінен адпавядаць мэтам, азначаным стваральнікам. Такім чынам, яшчэ адзін прынцып, якім трэба кіравацца падчас стварэння слоўніка, – гэта прынцып функцыянальнасці. У нашым выпадку тэрміналагічны англійска-беларуска-рускі слоўнік ствараецца для беларуска- і рускамоўных чытачоў з арыентацыяй на паглыбленае вывучэнне тэрміналогіі галіны інфарматыкі і вылі-

чальнай тэхнікі. Відавочна, што гэта манафункцыянальны слоўнік для выкарыстання ў азначанай галіне, перакладныя эквіваленты, паметы, удакладненні і тлумачэнні для англійскіх лексічных адзінак будуць рабіцца на беларускай і рускай мовах.

Такім чынам, падчас пабудовы тэрміналагічнага англійска-беларуска-рускага слоўніка неабходна прытрымлівацца прынцыпаў сістэмнасці, эквівалентнасці і функцыянальнасці.